

doi: 10.15407/dse2016.03.108

УДК 330.332.3(477)

JEL Classification: H54

А.Г. ГВЕЛЕСІАНИ

канд. екон. наук, старш. наук. співроб.

Інститут демографії та соціальних досліджень

ім. М.В. Птухи НАН України

01032, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: gvelana@ukr.net

ІНВЕСТИЦІЙНІ УМОВИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Представлено результати дослідження інвестиційних умов розвитку соціальної інфраструктури та територіальні особливості розподілу капітальних інвестицій у розвиток освіти, охорони здоров'я, житлового будівництва та ін. Сучасний стан об'єктів соціальної інфраструктури, їх повільна модернізація, нагромадження морально і фізично застарілих засобів негативно впливають на ефективність діяльності соціальних галузей та не дозволяють якісно і своєчасно надавати послуги населенню за місцем проживання. Виявлено основні тенденції, особливості інвестиційної діяльності та роль державних інвестицій у галузях соціальної інфраструктури в Україні у 2001–2015 роках; проаналізовано динаміку обсягів уведення в дію соціальних об'єктів. Здійснено оцінку рівня регіональної диференціації інвестиційних умов розвитку соціальної інфраструктури та виявлено значні територіальні диспропорції у освоєнні капітальних інвестицій, що призводить до зростання регіональних відмінностей у забезпеченості та доступності послуг закладів соціальної інфраструктури. Розглянуто форми взаємодії держави, місцевих органів влади і корпоративного сектору економіки з метою залучення інвестиційних ресурсів для розвитку соціальної інфраструктури. Емпіричну основу дослідження склали матеріали зі статистики інвестицій та основних засобів Державної служби статистики України.

Ключові слова: соціальна інфраструктура, інвестиції, основні засоби, охорона здоров'я, заклади освіти.

А.Г. Гвелесиани

канд. екон. наук, старш. науч. сотруд.

Институт демографии и социальных исследований

им. М.В. Птухи НАН Украины

01032, г. Киев, бул. Т. Шевченко, 60

E-mail: gvelana@ukr.net

ІНВЕСТИЦИОННІ УМОВИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Представлены результаты исследования инвестиционных условий развития социальной инфраструктуры и территориальные особенности распределения капитальных инвестиций в ее развитие. Современное состояние объектов социальной инфраструктуры, накопление морально и физически устаревших фондов отрицательно влияют на эффективность деятельности социальных отраслей и не позволяют

© ГВЕЛЕСІАНИ А.Г., 2016

качественно и своевременно оказывать услуги населению по месту жительства. Выявлены основные тенденции и особенности инвестиционной деятельности в отраслях социальной инфраструктуры в Украине в 2001–2015 годах; проанализирована динамика объемов ввода в действие социальных объектов. Проведена оценка уровня региональной дифференциации инвестиционных условий развития социальной инфраструктуры и выявлены значительные территориальные диспропорции в освоении капитальных инвестиций, что приводит к росту региональных различий в обеспеченности и доступности услуг учреждений социальной инфраструктуры. Рассмотрены формы взаимодействия государства, местных органов власти и корпоративного сектора экономики с целью привлечения инвестиционных ресурсов для развития социальной инфраструктуры. Эмпирическую основу исследования составили материалы по статистике инвестиций и основных средств Государственной службы статистики Украины.

Ключевые слова: социальная инфраструктура, инвестиции, инвестиционный процесс, основные средства, социальная сфера, здравоохранение, учреждения образования.

A.G. Gvelesiani

PhD (Economics), Leading Researcher
Ptoukha Institute for Demography and Social Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, blvd. Taras Shevchenko, 60
E-mail: gvelana@ukr.net

INVESTMENT CONDITIONS OF REGIONAL DEVELOPMENT OF SOCIAL INFRASTRUCTURE

The degree of social and economic progress in society, quality of life and meeting population's needs in social services are largely determined by the status of social infrastructure, accessibility and quality of services provided on this resource base. In the article the actual problems of investment into social infrastructure in Ukraine are analyzed. The current state of social facilities, its slow modernization, and accumulation of obsolete and outdated assets reduce the effectiveness of the social sector in Ukraine and cannot provide qualitative and opportune services to the population. The current situation in social infrastructure investment is caused by the lack of financial, material and technical resources and the absence of an effective mechanism for the formation and distribution of public funds. The main tendencies and characteristics of social infrastructure investment in Ukraine in 2001–2015 were specified; dynamics of the number of commissioning of social facilities were analyzed. The regional differentiation of investment conditions of social infrastructure was estimated and significant territorial disparities in the distribution of capital investment was identified, that leads to an increase in regional differences in the availability and affordability of social infrastructure facilities. Considering limited state budget, a mechanism of stimulation of investment in social infrastructure should be developed which uses regional features and attracts more private investment. forms of cooperation between state, local government and the corporate sector to attract investment resources for development of social infrastructure were considered. The empirical base of the study is statistics from investments and fixed assets of the State Statistics Service of Ukraine.

Keywords: social infrastructure, investments, investment process, fixed assets, capital assets, health and educational institutions.

Постановка проблеми. Рівень розвитку соціальної інфраструктури, доступність і якість соціальних послуг, що надаються на її матеріальній базі, значною мірою визначають ступінь задоволення потреб населення у соціально значущих послугах та має виключне значення для підвищення рівня і якості життя населення. Деградація соціальної інфраструктури зумовлена, в тому числі, недостатнім обсягом інвестицій у результаті обмеженості фінансових і матеріально-технічних ресурсів, що призводить до фізичного й морального старіння основних засобів та економічної незабезпеченості розвитку соціальних процесів. Повільне відновлення об'єктів соціальної інфраструктури, нагромадження морально і фізично застарілих засобів негативно впливає на ефективність діяльності систем соціального забезпечення та не дозволяє якісно і своєчасно надавати послуги населенню за місцем проживання. Регіональна

нерівність економічного і бюджетного потенціалів посилює територіальну диференціацію забезпеченості, будівництва і розвитку об'єктів соціальної сфери. Тому активізація інвестиційної діяльності та значне нарощування обсягів інвестицій у галузі соціальної інфраструктури є актуальним питанням. Залучення додаткових ресурсів для фінансування соціальної сфери за недостатності бюджетних коштів має відбуватися на фінансових ринках та здійснюватися з використанням сучасних фінансових інструментів. Кожна складова соціальної інфраструктури (охорона здоров'я; освіта; побутове обслуговування населення й житлово-комунальне господарство; культура й мистецтво; фізична культура й спорт; торгівля й громадське харчування, тощо) має свою економічну і організаційну специфіку, різні рівні підпорядкування та системи фінансового забезпечення. Таким чином, використання інструментів інвестиційної діяльності повинно відбуватися з урахуванням особливостей функціонування кожної складової соціальної інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню інвестиційних умов розвитку соціальної інфраструктури присвячено наукові розробки, у яких висвітлюються загальні проблеми функціонування соціальної інфраструктури та її окремі аспекти. Проблемам соціальних інвестицій у контексті людського розвитку присвячено роботи Е.М. Лібанової (E.M. Libanova), О.В. Макарової (O.V. Makarova) [1]. Питання фінансового забезпечення соціальної сфери у контексті вдосконалення бюджетної політики, організаційно-правових механізмів розвитку соціальної інфраструктури розглянуті у роботах В.М. Новікова (V.M. Novikov) [2, 3], дослідження інноваційно-інвестиційних процесів у соціальній сфері та проблемам бюджетного фінансування соціальних стандартів та послуг здійснено Н.М. Деєвою (N.M. Dieieva) [3, 4], можливості моделювання впливу міжбюджетних трансфертів на фінансування соціальної інфраструктури досліджував В.В. Семенов (V.V. Semenov) [5]. Л.Г. Чернюк (L.G. Chernyuk) розглядала принципи формування пріоритетного розвитку соціальної інфраструктури на основі реалізації інвестиційних проектів. У своїх працях Л.М. Логачова (L.M. Logachova) [6] – можливості диверсифікації інвестиційних ресурсів у соціальну інфраструктуру. Шляхи використання публічно-приватного партнерства для здійснення інвестиційної діяльності у соціальній сфері закордонном та в Україні досліджує І.В. Запатріна (I.V. Zapatrina) [7]. Зарубіжні науковці: Б. Акитоби (B. Akitoby), Р. Хеммінг (R. Hemming), Г. Шварц (G. Schwartz) [8] вивчають тенденції державних інвестицій та можливості залучення інвестицій у соціальну інфраструктуру шляхом публічно-приватного партнерства. О. Кириленко (O. Kyrylenko) [9] розглядає бюджетні інвестиції в соціальну інфраструктуру як дієвий інструмент державного регулювання соціально-економічного розвитку і перерозподілу інвестиційних ресурсів відповідно до потреб суспільства. Н.В. Винниченко (N.V. Vynnychenko) [10] досліджує інвестиційне забезпечення соціальної сфери за рахунок місцевих бюджетів розвитку.

Водночас, критичний стан соціальної інфраструктури потребує детального вивчення характеристик, особливостей і тенденцій інвестиційних умов розвитку соціальної сфери для розробки ефективних заходів залучення інвестиційних ресурсів.

Мета. Визначити регіональні особливості розподілу капітальних інвестицій у розвиток соціальної інфраструктури, на основі розрахунку та аналізу інвестиційних та бюджетних показників здійснити кількісну оцінку ступеня диференціації інвестиційних вкладень у соціальну інфраструктуру.

Виклад основного матеріалу. Соціальна інфраструктура є матеріально-речовою базою відтворення людини, її духовного і фізичного розвитку, забезпечує сприят-

ливі умови розселення, культури, побуту та відпочинку. Це сукупність матеріальних об'єктів, на основі яких реалізуються суспільні відносини і контакти.

Економіко-правові відносини під час здійснення інвестиційної діяльності в Україні встановлюються і регулюються Законом України від 18 вересня 1991 р. № 1560-ХП «Про інвестиційну діяльність», Бюджетним кодексом України, Постановами Кабінету Міністрів України від 22.07.2015 № 571 «Деякі питання управління державними інвестиціями» від 27.12.2001 № 1764 «Про затвердження Порядку державного фінансування капітального будівництва» [11, 12], деякі питання управління державними інвестиціями та іншими законодавчими актами України. Закон «Про інвестиційну діяльність» визначає загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України. Він спрямований на забезпечення рівного захисту прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності всіх форм власності, та на ефективне інвестування національного господарства України, в тому числі в соціальній сфері. Відповідно до Закону, інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект. Таким чином, можна визначити інвестиції в соціальну інфраструктуру як кошти, цінні папери, інше майно, у тому числі майнові й інші права, що мають грошову оцінку, які вкладаються в об'єкти соціальної інфраструктури й (або) здійснювану ними діяльність із метою одержання прибутку (доходу) та підвищення рівня життя населення шляхом задоволення матеріальних, духовних чи соціальних потреб. Капітальні вкладення (інвестиції у основний капітал) в соціальну інфраструктуру – інвестиції в основні засоби, у тому числі витрати на нове будівництво, розширення, реконструкцію і технічне переозброєння діючих об'єктів соціальної інфраструктури, придбання машин, устаткування, інструмента, інвентарю, проектно-дослідницькі роботи й інші витрати.

На початку 2015 року ухвалено Закон України [13], де визначено, що державні капітальні вкладення – це капітальні видатки державного бюджету (надання кредитів із державного бюджету), що спрямовуються на створення (придбання), реконструкцію, технічне переоснащення основних засобів державної власності, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує один рік; державний інвестиційний проект – це інвестиційний проект, що реалізується шляхом державного інвестування в об'єкти державної власності з використанням державних капітальних вкладень та/або кредитів (позик), залучених державою або під державні гарантії.

Протягом реформування соціально-економічної сфери України фактори та механізми розвитку соціальної інфраструктури значно трансформувались. Частина об'єктів перейшла з державної у приватну власність, деякі підприємства передали на баланс місцевих органів влади. Сьогодні фінансування соціальної інфраструктури характеризується переважно державними асигнуваннями, призначення яких, в основному, підтримувати функціональний стан закладів соціальної інфраструктури. Фактично, за рахунок місцевих бюджетів фінансують понад 60 % урядових витрат на соціальну інфраструктуру та соціальний захист.

Місцеві бюджети відіграють значну роль в інвестуванні у соціальну інфраструктуру України. Через місцеві бюджети здійснюється більше 40 % сукупних державних капітальних видатків, а понад 60 % ресурсів, що спрямовуються виключно на капіталовкладення (в основний капітал), використовуються на місцевому рівні (табл. 1). Інвестиції у житлово-комунальний сектор (які охоплюють системи опалення, водопостачання та водовідведення) і у сфері охорони здоров'я та освіти здійснюються головним чином через місцеві бюджети. Від бюджетів місцевих органів влади істотно залежать також інші важливі сектори, наприклад, транспорт (передовсім, дороги) і соціальна допомога.

Таблиця 1. Капітальні видатки місцевих бюджетів України

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Придбання основного капіталу	62,0	72,8	75,1	75,5	69,8	72,0
Капітальні трансферти	38,0	27,0	24,9	24,5	30,2	28,0
Капітальні видатки місцевих бюджетів	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Капітальні видатки місцевих бюджетів, % від ВВП	1,25	1,18	1,29	1,11	0,94	0,89
Капітальні трансферти місцевих бюджетів, % від ВВП	0,48	0,32	0,32	0,27	0,28	0,25
Капітальні видатки місцевих бюджетів, % від капітальних видатків Зведеного бюджету України	47,0	43,3	41,5	39,8	48,5	69,1

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України.

Упродовж останніх трьох років всі соціально-економічні процеси в Україні, в тому числі й інвестування в соціальну інфраструктуру, відбувались у контексті подій, пов'язаних з окупацією Криму та проведенням АТО. Обсяг капітальних інвестицій у 2013–2014 рр. наводиться без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції, що позначилось на динаміці цього показника. Обсяг капітальних інвестицій у освіту постійно зменшувався, і радикально скоротився у 2014 році; коли склав 26 % від обсягу 2010 року (табл. 2). Динаміка капітальних інвестицій у охорону здоров'я також мала негативний тренд із мінімальним значенням у 2014 р. (40 % до 2010 року). Динаміка капітальних інвестицій у діяльність у сфері мистецтва, спорту, розваг та відпочинку була позитивною до 2013 р., та різко погіршилась у 2014–2015 рр. Обсяги інвестицій у житлове будівництво коливались і в 2015 році майже досягли рівня 2010 року. Капітальні інвестиції за видом економічної діяльності «тимчасове розміщування й організація харчування» постійно зростали до 2014 р., що відбувалось, зокрема, за рахунок зростання обсягів інвестицій у тимчасове розміщування (табл. 2). Активізація інвестиційної діяльності в цій сфері пов'язана із воєнними діями, що відбуваються на території України, появою великої кількості внутрішньо переміщених осіб та необхідністю забезпечення їх житлом, у тому числі тимчасовим.

Таким чином, протягом періоду, що аналізується, динаміка обсягів капітальних інвестицій у соціальну інфраструктуру характеризувалась нестійким трендом. Така ситуація свідчить про відсутність чіткої стратегії розвитку галузей соціальної інфраструктури у країні й на регіональному рівні та необхідності її розробки з метою підвищення якості і доступності соціальних послуг.

Для оцінки рівня регіональної диференціації інвестиційних умов розвитку соціальної інфраструктури на базі використання статистичних даних Держслужби статистики України розраховані числові характеристики розсіювання (розмах варіації, стандартне відхилення, коефіцієнт варіації) для капітальних інвестицій на одну особу постійного населення. Коефіцієнт варіації дає можливість оцінювати міжрегіональну та внутрішньорегіональну диференціацію соціально-економічного розвитку регіонів,

Таблиця 2. Індекси капітальних інвестицій у соціальну інфраструктуру у 2001–2014 рр., % до 2010 року

Вид економічної діяльності	2011	2012	2013	2014 ¹	2015 ¹
Освіта	89,9	62,4	40,2	26,1	39,9
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	99,4	127,1	91,4	40,1	58,5
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	121,4	117,2	165,5	52,6	75,9
Житлове будівництво	85,6	100,2	104,3	87,1	94,5
Оптова і роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	105,6	120,1	111,4	82,3	62,3
Тимчасове розміщування й організація харчування	121,2	132,1	113,3	116,9	78,8
Тимчасове розміщування	118,9	122,6	101,4	137,2	87,9

Примітка: ¹ індекси визначено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: за даними Державної служби статистики України.

районів, міст шляхом порівняння його значення за одним показником за кілька років або за кількома показниками за один рік. Якщо коефіцієнт варіації менше 33 %, то сукупність вважається однорідною, якщо ж коефіцієнт варіації перевищує 33 % – сукупність неоднорідна, а середня не інформативна. Тобто, коефіцієнт варіації вищий від 33 % свідчить про значну регіональну диференціацію інвестиційних ресурсів, а показник середнього значення капітальних інвестицій не відображає загальної тенденції і його не доцільно використовувати для аналізування обсягів інвестиційних ресурсів.

Результати розрахунків, наведені у табл. 3, свідчать, що в Україні існує значна регіональна диференціація умов інвестиційного розвитку. Розрахунки показників варіації зроблені з та без врахування м. Київ. За 2014 рік дані наведено без урахування тимчасово окупованої території АРК та АТО.

Коефіцієнт варіації за всіма видами економічно діяльності, які належать до соціальної інфраструктури, перевищував нормативне значення 33 %, що свідчить про значну регіональну нерівномірність освоєння капітальних інвестицій. Такий стан справ можна пояснити в сферах комерційної спрямованості орієнтацією на кращі соціально-економічні умови, але не таких сферах, як освіта, охорона здоров'я та соціальний захист, де основним регулятором є державна політика, яка повинна сприяти зменшенню регіональних відмінностей соціального розвитку. За збереження таких тенденцій територіальна диференціація будівництва та розвитку об'єктів соціальної інфраструктури буде зростати, і, як наслідок, підвищиться нерівність у забезпеченості та доступності послуг закладів соціальної інфраструктури.

За роки незалежності процес будівництва та введення в дію об'єктів соціальної інфраструктури був дуже повільним та кількісно несуттєвим. За проведеними розрахунками, основна частина (до 80 %) існуючих закладів освіти та охорони здоров'я були введені в експлуатацію до 1980 року. Динаміка введення в експлуатацію (закладів освіти, об'єктів охорони здоров'я, та житла протягом 2001–2015 рр. мала негативну або нейтральну тенденцію, за винятком житлових будівель (рисунк).

Таблиця 3. Регіональна диференціація інвестиційних умов розвитку соціальної інфраструктури

Показник	2010	2011	2012	2013	2014 ¹
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів					
$CV_{\text{заг}}$	139,1	149,1	173,4	207,8	225,0
$CV_{\text{без м. Київ}}$	104,4	124,6	146,6	159,8	109,6
$\text{Max/min}_{\text{заг}}$	35,8	48,5	62,7	66,0	123,5
$\text{Max/min}_{\text{без м. Київ}}$	18,1	34,0	42,9	36,3	33,6
Освіта					
$CV_{\text{заг}}$	84,1	113,7	136,6	114,0	91,0
$CV_{\text{без м. Київ}}$	86,7	115,6	97,8	65,8	79,4
$\text{Max/min}_{\text{заг}}$	13,4	19,7	29,4	30,0	61,2
$\text{Max/min}_{\text{без м. Київ}}$	13,4	19,7	17,7	13,9	53,1
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги					
$CV_{\text{заг}}$	86,9	78,3	83,3	90,7	54,6
$CV_{\text{без м. Київ}}$	89,9	79,6	69,9	92,3	45,9
$\text{Max/min}_{\text{заг}}$	11,8	21,0	19,2	17,9	8,1
$\text{Max/min}_{\text{без м. Київ}}$	11,8	21,0	15,8	17,9	6,2
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок					
$CV_{\text{заг}}$	161,4	179,8	255,7	216,3	190,3
$CV_{\text{без м. Київ}}$	173,2	136,0	158,6	236,1	86,3
$\text{Max/min}_{\text{заг}}$	62,2	104,0	273,6	277,1 ²	152,5
$\text{Max/min}_{\text{без м. Києва}}$	62,2	43,2	59,9	277,1 ²	34,2
Житлове будівництво					
$CV_{\text{заг}}$	87,0	90,0	84,6	93,5	100,4
$CV_{\text{без м. Київ}}$	83,9	81,0	82,4	88,9	89,6
$\text{Max/min}_{\text{заг}}$	15,4	24,6	16,4	16,6	67,6
$\text{Max/min}_{\text{без м. Києва}}$	15,4	20,1	16,4	16,6	57,2

Примітка: $CV_{\text{заг}}$ – коефіцієнт варіації обсягу капітальних інвестицій за видами економічної діяльності на 1 особу постійного населення за регіонами; $CV_{\text{без м. Київ}}$ – коефіцієнт варіації обсягу капітальних інвестицій за видами економічної діяльності на 1 особу постійного населення за регіонами без врахування м. Київ; $\text{Max/min}_{\text{заг}}$ – співвідношення максимального та мінімального значення капітальних інвестицій за видами економічної діяльності на 1 особу постійного населення за регіонами; $\text{Max/min}_{\text{без м. Київ}}$ – співвідношення максимального та мінімального значення капітальних інвестицій за видами економічної діяльності на 1 особу постійного населення за регіонами без врахування м. Київ;

¹ – дані за 2014 рік без врахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції;

² – у Донецькій обл. видатки на мистецтво, спорт, розваги та відпочинок склали 259 грн/ос за середніх 58 грн/ос.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Особливо критичною є ситуація з введенням у дію місць у дошкільних навчальних закладах (ДНЗ), кількість яких не відповідає потребам населення. Протягом 2001–2010 рр. середньорічна кількість уведених у дію місць у дошкільних закладах становила 650. З огляду на високу завантаженість наявних закладів це низький показник: у

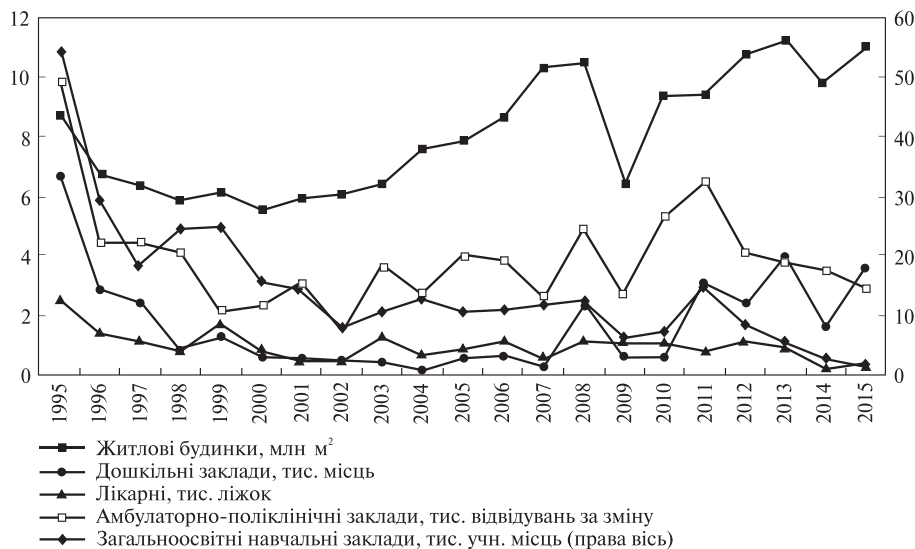

Рис. Динаміка введення в дію закладів соціальної інфраструктури, 1995–2015 рр.

Джерело: побудовано за даними Держслужби статистики України.

2010 р. у 8,4 тис. дошкільних закладів (68 % від загальної кількості) чисельність дітей перевищувала кількість місць. Починаючи з 2011 року кількість уведених у дію місць у дитячих садочках значно зросла (рисунок), але все ще залишається недостатньою для задоволення потреб населення у послугах дошкільної освіти. Кількість дошкільних закладів, де чисельність дітей перевищує кількість місць, становила у 2015 р. 8,2 тис. (55 % від загальної кількості ДНЗ), з них у 4,8 тис. чисельність дітей перевищувала норму на понад 30 %.

У регіональному розрізі аналіз даних свідчить, що кількість уведених у дію місць у ДНЗ була мізерною (від 90 до 635 місць за рік), а у деяких областях дошкільні заклади не створювались протягом більш ніж 10 років в таких регіонах, як м. Севастополь, Запорізька, Сумська, Тернопільська, Рівненська, Херсонська, Черкаська області. Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами у зазначених регіонах перевищувало середньоукраїнський показник, а завантаженість садочків у міських поселеннях у розрахунку на 100 місць становила від 121 у Черкаській до 152 у Рівненській областях. Незважаючи на те, що кількість уведених в дію місць у Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській, Тернопільській та Чернівецькій областях перевищувала показники інших регіонів, ситуація із забезпеченістю ДНЗ залишається вкрай незадовільною. Охоплення дітей ДНЗ в усіх областях західного регіону протягом останніх 14 років не перевищує середнього показника по Україні та є одними з найгірших, особливо у сільській місцевості (22–35 % дітей дошкільного віку). Рівень завантаженості у перерахованих областях найвищий в Україні та значно перевищує середньоукраїнський: 144 дитини у розрахунку на 100 місць у Львівській області до 126 у Чернівецькій у 2015 році (середній по Україні – 117 осіб на 100 місць). Характерною особливістю областей західного регіону є те, що завантаженість ДНЗ у сільській місцевості також дуже висока – від 122 дитини на 100 місць у Закарпатській області до 112 у Чернівецькій (середня по Україні – 93 осіб на 100 місць). Таким чином, існує значна нерівномірність в охопленні та за-

безпеченні дошкільною освітою дітей за регіонами та за типом поселень в умовах, коли завантаженість дошкільних навчальних закладів значно перевищує норматив, а додаткові місця в дію не вводяться.

Кількість прийнятих в експлуатацію загальноосвітніх навчальних закладів протягом 2010–2014 рр. була дуже низькою та не перевищувала 1 % від наявної кількості учнівських місць. Це відображає сучасні тенденції у системі освіти – скорочується кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах і мережа цих закладів. Наразі в Україні в межах децентралізації повноважень центральних органів влади впроваджується реформа системи освіти, однією з ключових позицій якої є оптимізація мережі загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ), скорочення малокомплектних шкіл. Аналіз введення в дію ЗНЗ потрібно актуалізувати після затвердження урядом напрямів реформи освіти.

Обсяг уведення в дію лікарняних закладів (ліжок) та амбулаторно-поліклінічних закладів (відвідувань за зміну) не досягає 1 % наявного ліжкового фонду. Нині у межах реформи системи охорони здоров'я відбувається реструктуризація мережі та скорочення лікарняних закладів. Постановою Кабінету Міністрів України від 25.11.2015 № 1024 «Про затвердження нормативу забезпечення стаціонарними лікарняними ліжками у розрахунку на 10 тис. населення» затверджено граничний норматив забезпечення стаціонарними лікарняними ліжками у розрахунку не більш як 60 ліжок на 10 тис. населення. Таким чином, заплановано скоротити ліжковий фонд на 25 % порівняно з попередніми нормативами (80 ліжок на 10 тис. населення). Відповідно до Наказу МОЗ України від 02.09.2016 № 928 «Про втрату чинності наказу Міністерства охорони здоров'я України від 23 лютого 2000 року № 33» ці нормативи втратили чинність, а МОЗ України надав керівникам закладів охорони здоров'я та відповідним головним розпорядникам бюджетних коштів більшу автономію в ухваленні рішень про формування та затвердження штатних розписів закладів виходячи з їхніх функцій та обсягу медичної допомоги [14].

Скорочення мережі об'єктів гуманітарного і медичного призначення стало наслідком прискорених ринкових перетворень, які призвели до обвалу основних показників соціально-економічного розвитку країни. В той же час, значення соціальної інфраструктури в прогресі суспільства, відповідальність держави за її розвиток в умовах обмежених фінансових можливостей визначають необхідність оновлення і вдосконалення інвестиційного інструментарію з метою підвищення ефективності витрат і повнішого задоволення потреб суспільства. Як видно із попереднього аналізу, державний і місцеві бюджети не володіють достатніми ресурсами для забезпечення потреб галузей соціальної сфери в інвестиціях. Одним із перспективних вирішень інвестиційної проблеми у житловому будівництві, культурі та туризмі, і, частково, в освіті та охороні здоров'я, є створення організаційно-правових механізмів взаємодії держави, населення, бізнесу і соціальних закладів із метою залучення коштів у соціальну інфраструктуру [15].

На сьогодні значного поширення в інвестиційній діяльності набуває така форма державно-приватного партнерства, як концесійні угоди. Застосування концесійних договорів доцільно використовувати для залучення приватних інвестицій у сферу житлово-комунального господарства та туризму. У зв'язку з низькими обсягами інвестицій у сферу ЖКГ за рахунок коштів місцевих бюджетів, обмеженістю ресурсів підприємств житлово-комунального комплексу, необхідно використовувати інноваційні схеми фінансування підприємств ЖКГ і залучати приватний сектор, що забезпечить надходження інвестицій і ефективніше управління підприємствами. В Україні за даними Мінекономрозвитку, на 1 серпня 2016 р. на засадах державно-при-

ватного партнерства реалізується 185 проєктів, з них 153 – договори концесії, 139 з яких реалізувались в житлово-комунальному господарстві.

У зв'язку зі значними потребами підприємств ЖКГ в інвестиційних ресурсах для модернізації та відновлення житлового фонду і житлово-комунальної інфраструктури, підвищення енергоефективності будівель, поліпшення якості питної води тощо, які експерти оцінюють у сотні мільярдів гривень, сфера ЖКГ має значний потенціал для розвитку концесійних відносин. У сфері освіти і охорони здоров'я кількість успішно реалізованих концесійних проєктів значно менша, ніж у названих вище секторах. У цих галузях соціальної інфраструктури частіше функціонують традиційні контракти на проєктування і будівництво разом із лізинговими схемами фінансування.

Вивчення світового досвіду вказує на наявність загальної тенденції розвитку спільного інвестування в освіту з боку населення, бізнесу й держави. Формуються нові інструменти приватного інвестування, впроваджуються непрямі методи державного фінансування, що йдуть на зміну менш ефективним механізмам прямого бюджетного фінансування. Досвід інвестування в освіту показує, що ні державне, ні приватне фінансування самі по собі не є оптимальними для розвитку освіти, перевага надається їх спільному використанню. Пошук оптимального співвідношення державного й приватного фінансування став ключовою проблемою реформування системи освіти багатьох країн, що враховує особливості їхньої інституціональної організації (рівень диференціації доходів залежно від рівня освіти, уявлення про соціальну справедливість, традицію в сфері освіти). Найскладнішим при цьому є визначення частки і формування механізмів приватного інвестування в освіту.

З метою вирішення проблем фінансування галузі охорони здоров'я необхідно розробити і запровадити систему багатоканального фінансування охорони здоров'я, коли серед позабюджетних джерел основне місце належатиме загальнообов'язковому соціальному медичному страхуванню.

Для розв'язання проблем житлового забезпечення вбачається доцільним розпочати формування місцевими органами виконавчої влади житлового фонду соціального призначення шляхом нового будівництва, реконструкції гуртожитків і житлових будинків а також створення гарантованих економічних механізмів отримання кредитів на будівництво чи придбання житла, що стосується у першу чергу молодих сімей, одиноких громадян, сільських жителів, військовослужбовців тощо. Удосконалення нормативно-правової бази з метою врегулювання правовідносин у житловій сфері, удосконалення фінансово-кредитного механізму реалізації житлової реформи, сприяння розвитку різноманітних форм інвестування житлового будівництва, визначення державних соціальних нормативів у сфері житлово-комунального обслуговування буде сприяти поліпшенню ситуації із забезпеченням житлом.

Висновки. Загальносвітовою тенденцією є зростання державних і приватних витрат на послуги соціальної інфраструктури. Для розширення можливостей залучення інвестиційних ресурсів з метою забезпечення розвитку соціальної інфраструктури можуть бути застосовані різні підходи. Напрямами підвищення інвестиційної активності в галузі соціальної інфраструктури можуть бути:

- відновлення інвестиційної діяльності держави, особливо в соціальнозначущих галузях (освіти, охорони здоров'я, фізичної культури, соціального забезпечення);
- залучення приватного капіталу у формі концесійних проєктів, контрактів, системи франчайз, лізингу в залежності від особливостей галузі (усі галузі соціальної інфраструктури);

- залучення коштів споживачів, ресурсів домогосподарств (ЖКГ, освіта, охорона здоров'я);
- залучення додаткових джерел за рахунок створення системи інвестування ресурсів пенсійних фондів;
- стимулювання інвестицій у матеріально-технічну базу соціальної сфери за рахунок пільгового оподаткування інвесторів.

Реалізація інвестиційних проектів у таких сферах діяльності, як освітянська, медична, житлово-комунальна має відбуватися у вигляді спільних заходів держави, місцевих органів влади і корпоративного сектору економіки. Ефективним напрямом використання потенціалу бізнесу є пряма його участь у розвитку соціальних об'єктів шляхом капітальних вкладень, фінансового спонсорування заходів соціального характеру, масштабної або часткової (пайової) участі у соціальних проектах коротко-, середньо- і довгострокового значення, міжтериторіальної та міжвідомчої інтеграції дій корпорацій і об'єднання ресурсів для вирішення конкретних цільових установок. Тільки достатній рівень розвитку економічної, соціальної і юридичної форм співробітництва і взаємодії державних і муніципальних структур із бізнесом дасть змогу ефективно використати наявний фінансовий потенціал і підвищити мобільність соціальних ресурсів. Саме тому, розвиток державно-приватної інтеграції є пріоритетним напрямом, від стану якого залежить матеріально-технічне переоснащення і підвищення ефективності функціонування соціальної інфраструктури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій (кол.наук.-аналітич. моногр.) / за ред. Лібанової Е.М.; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, Держкомстат України. – К., 2006. – 356 с.
2. Новиков В.М. Совершенствование финансирования социальной инфраструктуры на основе новых бюджетных технологий // Демография та социальная экономика. – 2014. – № 1 (21). – С. 121–132. – doi : 10.15407/dse2014.01.121.
3. Економічні та гуманітарні напрями розвитку соціальної інфраструктури / За наук. ред. В.М. Новикова. – К., 2012. – 510 с.
4. Бюджетне фінансування соціальних стандартів та послуг / Н.М. Деева [та ін.]; ред. Н.М. Деева. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-та, 2007. – 100 с.
5. Семенов В.В. Моделювання впливу міжбюджетних трансфертів України на фінансування соціальної інфраструктури // Доповіді Національної академії наук України. – 2013. – №10. – С. 47–53.
6. Логачова Л.М. Інвестиційні підходи до розвитку соціальної інфраструктури / Л.М. Логачова // Економіка промисловості. – 2009. – № 2. – С. 197–202.
7. Запатрина И. Потенциал публично-частного партнерства для развивающихся экономик. – К., 2011. – 152 с.
8. Akitoby B., Hemming R., Schwartz G. Public Investment and Public-Private Partnerships / International Monetary Fund // Economic. – 40, June 13. – 2007. – P.21.
9. Кириленко О.П. Теорія і практика бюджетних інвестицій: монографія / О.П. Кириленко, Б.С. Малиняк. – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – 288 с.
10. Винниченко Н.В. Інвестиційне забезпечення соціальної сфери за рахунок місцевих бюджетів розвитку / Н.В. Винниченко // Фінансова система України : зб. наук. праць. – Вип. 9. Ч. 3. – Острого : Нац. ун-т «Острозька академія», 2007. – С. 31–36.
11. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
12. Закон України «Про інвестиційну діяльність» Закон від 18.09.1991 № 1560-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12/card3>
13. Закон України № 288-VIII 07.04.2015 «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо державних інвестиційних проектів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/288-19>

14. Наказ МОЗ України від 02.09.2016 № 928 «Про втрату чинності наказу Міністерства охорони здоров'я України» від 23 лютого 2000 року № 33 http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_201609-02_0928.html
15. Новіков В.М. Совершенствование бюджетной политики – основная детерминанта развития социальной инфраструктуры // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 1 (23). – С. 55–66 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dse.org.ua/archive/23/5.pdf/>. – doi: 10.15407/dse2015.01.055

REFERENCES

1. Libanova, E.M. (Ed.). (2006). *Lyuds'kyu rozvytok v Ukrayini: mozhlyvosti ta napryamy sotsial'nykh investytsiy (kolektyvna monografiya) [Human Development in Ukraine: opportunities and trends of social investments (collective monograph)]*. Kyiv: IDSS of NASU. [in Ukrainian].
2. Novykov, V.M. (2014). Sovershenstvovanye fyansyrovaniya sotsyal'noy infrastrukturu na osnove novykh byudzhetskikh tekhnologiy [Improvement of the social infrastructure financing on the basis of new budget technologies]. *Demografiya ta sotsyal'na ekonomika - Demography and social economy*, 1 (21), 121-132. doi: 10.15407/dse2014.01.121 [in Russian].
3. Novikov, V.M. (Ed.). (2012). *Ekonomichni ta humanitarni napryamy rozvytku sotsial'noyi infrastruktury [The economic and humanitarian directions of social infrastructure development]*. Kyiv. [in Ukrainian].
4. Deeva, N.M. (Ed.). (2007). *Byudzhette finansuvannya sotsial'nykh standartiv ta posluh [Budgetary financing of social standards and services]*. D.: Vydavnytstvo DNU: RVV DNU [in Ukrainian].
5. Semenov, V.V. (2013). Modelyuvannya vplyvu mizhbyudzhetnykh transfertiv Ukrayiny na finansuvannya sotsial'noyi infrastruktury [Modeling of the impact of intergovernmental transfers of Ukraine on financing of social infrastructure]. *Dopovidi Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrayiny - Reports of National Academy of Science of Ukraine*, 1 [in Ukrainian].
6. Lohachova, L.M. (2009). Investytsiyni pidkhody do rozvytku sotsial'noyi infrastruktury [Investment approaches to the development of social infrastructure]. *Ekonomika promyslovosti - Economics of Industry*, 2, 197-202 [in Ukrainian].
7. Zapatryna, I. (2011). *Potentsyal publychno-chastnoho partnerstva dlya razvyvayushchykh ekonomyk [The potential of public-private partnerships for developing economies]*. K. [in Russian].
8. Akitoby, B., Hemming, R. & Schwartz, G. (2007). Public Investment and Public-Private Partnerships, International Monetary Fund. *Economic Issues* 40, June 13.
9. Kyrylenko, O.P. & Malyniak, B.S. (2007). *Teoriya i praktyka byudzhetnykh investytsiy [The theory and practice of budgetary investment]*. Ternopil : Ekonomichna dumka [in Ukrainian].
10. Vynnychenko, N.V. (2007). Investytsiynne zabezpechennya sotsial'noyi sfery za rakhunok mistsevykh byudzhetyv rozvytku [Investment security of social services by local development budgets]. *Finanova sistema Ukrayiny - The financial system of Ukraine*, V.9, 3, 31-36 [in Ukrainian].
11. Byudzhetnyy kodeks Ukrayiny [Budget Code of Ukraine]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> [in Ukrainian].
12. Zakon Ukrayiny «Pro investytsiynu diyal'nist'» [Law of Ukraine «On investment activity»]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12/card3> [in Ukrainian].
13. Zakon Ukrainy № 288-VIII 07.04.2015 «Pro vnesennia zmin do Biudzhetnoho kodeksu Ukrainy shchodo derzhavnykh investytsiynykh proektiv» [Law of Ukraine № 288-VIII 7.04.2015 «On Amendments to the Budget Code of Ukraine on public investment projects»] (2015, 07 April). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/288-19> [in Ukrainian].
14. Nakaz MOZ Ukrayiny vid 02.09.2016 № 928 «Pro vtratu chynnosti nakazu Ministerstva okhorony zdorov'ya Ukrayiny vid 23.02.2000 № 33» [Order of MOH Ukraine of 02.09.2016 № 928 «On terminate Order of the Ministry of Health Ukraine on February 23, 2000 № 33»]. (2016, 02 September). *moz.gov.ua* Retrieved from http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20160902_0928.html [in Ukrainian].
15. Novikov, V.M. (2015). Sovershenstvovanye byudzhetnoy polytyky - osnovnaya deternynanta razvytyya sotsyalnoy ynfrastruktury [Improving fiscal policy - the main determinant of the development of social infrastructure]. *Demografiya ta social'na ekonomika - Demography and social economy*, 1(23), 55-66. doi: 10.15407/dse2015.01.055 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції журналу 19.09.2016.